

Hana Brodská

DÁNSKÉ ŠTĚSTÍ

Dánské štěstí

Hana Brodská

Tribun EU
2016

© Hana Brodská, 2016

ÚVODEM

Málokdo ví, kdo je dánským premiérem nebo jak se jmenuje dánská královna. Snad každý už dnes ale ví, že Dánsko je nejšťastnějším národem na světě. Vyplývá to, a nikoli poprvé, ze zprávy o světovém štěstí zveřejněné Organizací spojených národů v březnu roku 2016. Naznala jsem, že je načase přestat pochybovat a přijít zdejším absolutním hodnotám štěstí na kloub.

Nejmenší ze zemí severní Evropy s něco málo přes 5,5 milionem obyvatel. To je dnešní Dánsko. Spolu s Grónskem a Faerskými ostrovy, s nimiž tvoří jeden státní celek – Dánské království – však rozlohou představuje druhou největší evropskou zemi. Jak Grónsko, tak Faerské ostrovy ale disponují vysokou mírou autonomie a na rozdíl od Dánska například nepatří ani mezi členy Evropské unie. Hovoříme-li tedy o nejšťastnějších Dánech na světě, netýká se to ani Faeřanů ani Grónanů.

Dánsko se pyšní celou řadou primátů vycházejících z faktů a statistických údajů. A že jich tato malá severská země má více než dost. Je vůdčí zpracovatelskou zemí vepřového masa, která se dnes zaměřuje zejména na šlechtění prasat a export selat. Hned po Holandsku je druhou cyklistickou velmocí. Kolaři jsou zde hájeni a na silnicích mají *de facto* absolutní přednost. Občané Dánska jsou vystaveni nejvyššímu daňovému zatížení ze zemí OECD, respektive celého světa. Asi také tušíte, že Dánsko je po USA největším světovým pěstitelem a exportérem vánočních stromků. Koupíte-li si domů na Vánoce kavkazskou jedli, je prakticky jisté, že pochází z dánského se-

veru. Ne každý už možná ale ví, že Dánsko je také světovým lídrem v exportu kožešin norků. Dánové pak mají také jeden smutný primát, a to ve výskytu rakoviny. To, že Dánové jsou současně i těmi nejšťastnějšími lidmi na celé planetě, a sami se tak také povětšinou cítí, je dnes už ale také potvrzený fakt.

Že jsou nejšťastnějšími mezi všemi, se Dánové poprvé dozvěděli v roce 1973, kdy se země stala členem Evropské unie, tedy před více než 40 lety. Vyplynulo to z posuzovaných parametrů v té době Evropskou komisí zřízeného Eurobarometru. Cesta k tomuto titulu nebyla snadná, mnohé však vysvětluje níže v kostce nastíněný poválečný vývoj v zemi.

Dánsko, spojující kontinentální Evropu se Skandinávským poloostrovem, kdysi ovládalo celou Skandinávii. Došlo k tomu v roce 1397, kdy se z rozhodnutí dánské královny Markéty I. spojila království dánské, norské a švédské do personální, Kalmarské unie.¹ K tomuto volnému spojení severských zemí vedla mimo jiné etnická a jazyková blízkost obyvatel a majetkové a příbuzenské svazky šlechtických rodů. Nemalou roli hrály také ekonomické vazby. Dánská nadvláda však neměla dlouhého trvání. Fakticky ji ukončilo dvakrát tak velké Švédsko, když si v roce 1448 zvolilo svého vlastního panovníka. V roce 1523 se pak Švédsko od Kalmarské unie odpojilo definitivně. Ještě po několik staletí si však Dánsko, vedle vlády nad Norskem a Islandem, drželo řadu kolonií. V severním Atlantiku to bylo Grónsko, v Indii pak pobřežní přístavní město Trankebar (Tarangambadi) ve státě Tamilnádu. Na ostrovech Sv. Jana

¹ Součástí Norského království byl Island, zatímco Finsko spadalo pod Švédské království.

a Sv. Tomáše v Karibiku mělo v držení své kolonie, či spíše obchodní základny. Dánsko také vlastnilo kolonie, respektive obchodní základny v západní Africe, které využívalo hlavně při obchodu s otroky.

O Norsko Dánové přišli v době Napoleonských válek, když jej na základě mírové smlouvy ve švédském Kielu v roce 1814 museli postoupit Švédsku. Ve válce s Pruskem a Rakouskem v roce 1864 bylo Dánsko donuceno přenechat Prusku, tehdy vedenému Ottou von Bismarckem, také Šlesvicko a Holštýnsko. Obě vévodství byla v personální unii s Dánskem a představovala pro zemi poslední ze série významných územních ztrát. Dříve rozlehlé Dánské království tím přišlo o téměř jednu třetinu svého zbývajícího území a obyvatelstva. Dánsko následně přijalo politiku neutrality a postupně odprodalo i své obchodní základny v kolonizovaných zemích Indie a Afriky.

Dánsko si uchovalo neutralitu i během první světové války. Současně dokázalo rozvíjet mezinárodní obchodní vztahy s oběma hlavními zneprátelenými stranami, Londýnem a Berlínem. Tato světová válka měla pro Dánsko jeden zásadní dopad. Po porážce Německa a po podpisu Versailleské smlouvy došlo ke šlesvickému plebiscitu. Obyvatelé severní části německého Šlesvicka, dnes dánského Jižního Jutska, tehdy rozhodli o připojení této části regionu zpět k Dánsku.

Deklarovaná nezávislost a neutralita, ani uzavření dohody o neútočení s nacistickým Německem na začátku druhé světové války v roce 1939, však již Dánsko neuchránily před napadením Wehrmachtem v dubnu roku 1940. Německo přes uzavřenou smlouvu zemi obsadilo, a to především ze strategických

důvodů. Dánské vládě současně, za závazek pochopení pro tento německý akt a jeho přijetí bez jakéhokoli odporu, přislíbilo, že nebude prosazovat žádné územní nároky. Dánskému království dále slíbilo ponechat jeho politickou nezávislost. Za uvedených podmínek se dánská vláda zavázala ke spolupráci, která víceméně fungovala až do léta 1943. Podpora ekonomické spolupráci Dánska s Německem však v zemi nebyla zdaleka jednoznačná. Zejména po první významné porážce vojsk nacistického Německa u Stalingradu se Dánskem stále častěji šířily sabotáže a demonstrace. Německo proto následně zvýšilo svůj tlak a stupňovalo podmínky. Požadovalo mimo jiné cenzuru tisku, ustavení speciálních soudů či zavedení trestu smrti za sabotáž. Bezprostřední odmítnutí ze strany dánské vlády vedlo k omezení pohybu krále, demisi vlády a rozpuštění parlamentu. Pro účely politického vedení země byla ustavena prozatímní rada v čele se jmenovaným správcem. Dánsko bylo z německé okupace nakonec plně osvobozeno s příchodem spojeneckých jednotek na konci války.

Poválečné období v Dánsku je spojeno s hlubším rozvojem parlamentní demokracie. Komunisté sice získali ve volbách v říjnu 1945 v dánském parlamentu 18 křesel (12,5 % hlasů) a sovětská vláda proto, s vírou v reálnou možnost vítězství komunistů v zemi cestou parlamentních voleb a rovněž, aby uklidnila znepokojenou dánskou veřejnost vnímající sovětskou vojenskou přítomnost v zemi jako další okupaci, souhlasila se stažením svých vojsk z vojenské základny na dánském ostrově Bornholm. Dánští komunisté však již nikdy poté svůj úspěch nezopakovali. Dánsku se současně úspěšně dařilo, s veškerým respektem ke svému velkému východnímu sousedu, nezapoj-

vat se do studené války mezi Východem a Západem. Další poválečné ústavní změny z roku 1953 vedly k vytvoření jednokomorového parlamentu, byl uzákoněn nástup ženské následovnice na dánský trůn a Grónsko se stalo nedílnou součástí Dánského království.

V druhé půli 20. století dánská společnost, poznamenaná svými historickými zkušenostmi, územními ztrátami i válečnými útrapami, prošla významnými kulturními, politickými, ekonomickými a sociálními změnami. Do čela státu se na téměř pět desetiletí etablovali sociální demokraté. V 50. letech začali pod heslem „Dánsko budoucnosti“ naplňovat svou vizi liberálního ekonomického státu s přímou odpovědností občanům. A to nikoli pouze odpovědností politickou a právní, ale také ve smyslu sociálních poměrů. Stát měl být především chlebověcem, odpovědným za sociální blahobyt občanů. Sami občané pak měli převzít kontrolu nad státní regulací výroby a zahraničního obchodu. Stát přitom nesl odpovědnost jak za blahobyt státu, tak za jednotlivce, který se o sebe nemohl postarat sám. Postupně byl v zemi zaveden tzv. nordický sociální model stojící na tržním kapitálu a sociálním státu, který se stal základní predispozicí pozdějšího, univerzálního štěstí dánských občanů.

O naprosté občanské spokojenosti napříč dánskou společností však v současné době hovořit nelze. Dokládá to rozmach středopravých stran, zejména pravicové, populistické Dánské lidové strany, která ve volbách na podzim 2015 získala dokonce druhý nejvyšší počet hlasů. Veřejnou debatu přitom opanovala společenská témata, nikoli překvapivě, jako imigrace a integrace.

Přesto se Dánové posledních 40 let až do dnešních dní stabilně drží na nejvyšších stupínkách žebříčku štěstí. Ale stačí pro tento závěr stanovit a naplnit (sic!) několik kritérií? Jsou Dánové opravdu nejšťastnější? A můžeme se my, ti méně šťastní, u Dánů inspirovat a dosáhnout této kýžené nirvány?

Tak jsem se začala pozorně kolem sebe rozhlížet, debatovat, číst dánské knihy, knihy o Dánech, jejich historii, noviny, blogy, analyzovat informace, hledat souvislosti. A zobecňovat.

Podobně jako autoři studie štěstí ve svých závěrech, jak je který národ šťastný či nejšťastnější na světě, museli přistoupit na jistou míru zobecnění, protože nelze podchytit všechny (statisticky nevýznamné) jednotlivosti, nemohla jsem se podobným zobecněním vyhnout ani já. I když dobře vím, a na konkrétních příkladech se mi vždy a znovu potvrzuje, že každé zobecnění kulhá.

I. Klíčové faktory určující dánské štěstí – viděny v širších souvislostech

Poslední zpráva o světovém štěstí zveřejněná Organizací spojených národů v březnu roku 2016 opět potvrdila, že Dánové jsou nejšťastnějšími lidmi na světě. Síť expertů pro řešení udržitelného rozvoje², složená z vědců, inženýrů, zástupců obchodní sféry, občanské společnosti a rozvojových pracovníků ve světě, se hodnocením stavu štěstí ve světě zabývá poslední čtyři roky.

Šest klíčových hodnotících faktorů, po jejichž posouzení byli Dánové opětovně označeni nejšťastnějšími mezi všemi, představují (1) reálný objem hrubého domácího produktu na hlavu, (2) sociální podpora, (3) délka života, (4) svoboda činit životní rozhodnutí, (5) důvěra ve stát, vládu a společnost vnímaná prizmatem absence korupce a (6) velkorysost. Zpráva také poukazuje na významné pozitivní vedlejší účinky štěstí. Šťastní lidé jsou podle expertů produktivnější, více vydělávají, déle žijí a jsou lepšími občany.

Když se však podíváme na hodnocené faktory v širším kontextu, nebo porovnáme, jaký vliv mají tyto faktory na pocity štěstí občanů jiných zemí, ukazuje se, že ne všechny vybrané hodnotící elementy dostatečně odůvodňují, proč právě Dánové jsou těmi vyvolenými. A tedy jsou-li opravdu těmi vyvolenými. Je zřejmé, že jsou země s poměrně lepší ekonomickou výkonností a produktivitou než Dánsko, se statisticky vyšší délkou života,

² Sustainable Development Solutions Network, jejíž vytvoření inicioval v roce 2012 generální tajemník OSN Ban Ki-moon.

nebo s výrazně lepším zdravím, které je nezbytnou predispozicí dlouhého života. A přeci jejich národy nejsou, respektive se necítí nejšťastnějšími.

1) HDP na hlavu, aneb výkonnost dánské ekonomiky

Dánsko patří se svým objemem hrubého domácího produktu na hlavu do první desítky zemí světa. Ze zemí Evropské unie je, byť významně, lepší pouze Lucembursko. To je statistický fakt, který dokládají aktuální údaje Světové banky.

Dánsko je bohatou zemí s rozvinutým tržním, přesněji sociálně ekologickým tržním hospodářstvím s vysoce modernizovaným zemědělským odvětvím a vyspělým průmyslem. Reprezentují jej mimo jiné přední světové farmaceutické firmy, námořní dopravní společnosti, nebo podniky pracující s obnovitelnými zdroji energie, zejména v oblasti větrné energetiky. Soukromý sektor dále zahrnuje mnoho malých a středně velkých firem. V novém žebříčku ekonomické svobody³ Heritage Foundation obsadilo Dánsko v roce 2016 mezi evropskými zeměmi 5. místo se 75,3 body ze 100. Na celosvětovém žebříčku se umístilo na 12. pozici. Pro ilustraci, ani Česká republika si nevede nejhůř. Oproti loňsku si polepšila a se 73,2 body obsadila 22. místo ze 178 srovnávaných států ve světě.

Dánská ekonomika těží především z vysokého stupně regulační účinnosti. S evropskými normami je dánská legislativa prakticky ve všech aspektech v souladu. K zahájení podnikání je potřeba méně postupů, než je světový průměr. Měnová stabilita je dobře udržovaná a inflační tlaky jsou pod kontrolou. Bankovní

³ 2016 Index of Economic Freedom (zdroj: <http://www.heritage.org/index/country/denmark>).

regulace jsou rovněž rozumné a úvěrové praktiky relativně opatrné. Politika otevřeného trhu podporuje konkurenceschopnost, flexibilitu, toky obchodu a investic. Robustní podnikatelské činnosti pak dále napomáhá transparentní a efektivní právní prostředí.

Přesto, že Dánsko není součástí měnové unie, i ono pocítilo důsledky hospodářské krize let 2008-2009, která vyvolala v USA a v zemích Evropy vážnou recesi. Dánská ekonomika však i nadále zůstala mezi celosvětově nejefektivnějšími. Potvrzuje to zpráva Světového ekonomického fóra z roku 2015 o globální konkurenceschopnosti.⁴ Dánsko podle ní v celosvětovém srovnání obsadilo 12. místo. Ze zemí Evropské unie se umístilo na 6. místě za Německem, Nizozemskem, Finskem, Švédskem a Velkou Británií. Přesto se ekonomický růst Dánska v důsledku finanční a ekonomické krize v posledních letech zpomalil, což vedlo k nižší domácí i zahraniční poptávce a ke zvýšené opatrnosti investorů. Na zahraničním obchodu je přitom dánská ekonomika silně závislá. Až data z počátku roku 2016 vykazala opětovný nárůst jak domácí poptávky, tak exportu. Nezaměstnanosti se však krize prakticky nedotkla. I nadále zůstala poměrně nízká, což se připisuje především dánskému pracovnímu tržnímu modelu, který je založený na konceptu flexikurity (více dále bod 1.2.).

⁴ The Global Competitiveness Report 2015–2016 (zdroj: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf).